

JADERNÉ ODSTRAŠOVÁNÍ A KONCEPT MAD VE VZÁJEMNÝCH VZTAZÍCH SPOJENÝCH STÁTŮ A RUSKÉ FEDERACE*

NUCLEAR DETERRENCE AND THE CONCEPT OF MAD IN THE RELATIONS BETWEEN THE U.S.A. AND THE RUSSIAN FEDERATION

Jana HONKOVÁ, Petr SUCHÝ**

Abstrakt

Text se zabývá zkoumáním pozice a role odstrašování ve vztazích USA a Ruské federace v období po studené válce. Autoři na základě analýzy relevantních dokumentů docházejí k názoru, že vzájemné odstrašování je a pravděpodobně nadále bude nedílnou součástí rusko-amerických vztahů, byť jeho důležitost ve srovnání s obdobím studené války významně klesla, a bude mít zásadní vliv na další případná jednání o kontrole zbrojení a odzbrojování či debatu o protiraketové obraně.

Abstract

The text analyses the position, role and perception of mutual nuclear deterrence between the United States and the Russian Federation in the period after the end of the Cold War. The authors argue that the deterrence is still present in the Russian-American relationship, despite the fact, that its intensity significantly decreased. They come to conclusion that this feature of mutual relationship is going to be present in the foreseeable future as well as the ongoing debates.

Klíčová slova:

Jaderné odstrašování, vzájemně zaručené zničení, jaderné zbraně, strategická kultura, jaderná strategie, jaderná doktrína, Spojené státy americké, Ruská federace.

Keywords:

Nuclear deterrence, mutually assured destruction (MAD), nuclear weapons, strategic culture, nuclear strategy, nuclear doctrine, United States of America, Russian Federation.

Úvod

V období po studené válce a vítězství Spojených států v tomto konfliktu došlo k postupné, nikoliv snadné, ale přesto patrné kvalitativní proměně vztahů mezi Spojenými státy a Ruskou federací. Přestože tento proces není ani zdaleka završen, je proměnlivý a vykazuje jak zlepšování, tak ochlazování ve vzájemných vztazích, je neustále poměrně silně ovlivňován jistou setrvačností a zohledňováním stereotypů a percepce z období bipolarity. Je evidentní, a zcela jasně to dokazuje i průběh současných jednání o dalším snížení počtu strategických jaderných zbraní obou zemí, že zmíněný pokles napětí ve vzájemných vztazích, včetně pokusu o „reset“ v jejich rámci, a ani posílení spolupráce projevující se například v předchozích výstupech jednání o kontrole zbrojení, nedokázal zcela ochromit význam a akcentování deklaratorní doktríny „vzájemně zaručeného

* Text vznikl za použití finančních prostředků Grantové agentury České republiky v rámci řešení projektu GA407/09/0153 – Ozbrojené konflikty v mezinárodních vztazích po skončení studené války.

** E-mail: 206587@mail.muni.cz, psuchy@fss.muni.cz

zničení“¹. V posledních letech vychází se stále větší intenzitou najevo, že očekávání trvalého poklesu významu vzájemného odstrašování byla přehnaně optimistická.

I když je patrné, jak konstatuje Patrick Morgan, že „jaderné odstrašování bylo odsunuto do pozadí“², lze současně konstatovat, že se zatím nenaplnilo očekávání toho, že se oběma zemím dále podaří oslabit jeho význam snížením role odstrašování v jejich bezpečnostních vztazích.³

Cílem předkládaného textu je na základě analýzy hlavních strategických dokumentů Spojených států a Ruské federace vyhodnotit přístup obou aktérů k vzájemnému odstrašování, jeho pozici v jednotlivých strategiích a doktrínách a nastínit případné implikace pro vývoj vztahů uvedených zemí zejména v bezpečnostní oblasti, především v rámci kontroly zbrojení či v souvislosti s americkými plány na další rozvoj systémů protiraketové obrany.

AMERICKÁ STRATEGIE ODSTRAŠOVÁNÍ V DRUHÉM JADERNÉM VĚKU

Strategie pro nové století

Adaptace americké strategie odstrašování na poststudenoválečné bezpečnostní prostředí vyvrcholila až v průběhu prvního desetiletí 21. století, protože musela reflektovat i nové hrozby materializované útoky z 11. září 2001. První proměny se ovšem odehrály již na počátku let devadesátých, kdy došlo k opuštění nazírání odstrašování jako konceptu fungujícího na bázi rovnováhy teroru a pojmání jaderných zbraní jako prostředku zaručujícího odstrašení prakticky v každé situaci.

Připuštění různých modalit deterrence (a tak i možné aplikace této strategie na jiného protivníka než jen SSSR/Ruskou federaci) vyplývalo již z dokumentu *Essentials of Post-Cold War Deterrence* z roku 1995⁴. Zde obsažené principy, jako je snaha o poznání vlastních i protivníkových hodnot, nepodceňování vzájemné komunikace nebo imperativ přizpůsobení strategie konkrétnímu objektu, jsou v americké strategii akcentovány stále.

Přes veškerou dynamickou evoluci, jíž americký přístup k odstrašování prošel od počátku devadesátých let⁵, se své komplexní transformace a dalšího přizpůsobení nové realitě dočkal až za prezidentství George W. Bushe. Dokumenty jeho administrativy, zejména *Quadrennial Defense Review (Report)* (2001, 2006), *Nuclear Posture Review Report* (2002), *National Security Strategy* (2002, 2006) a *National (Military) Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction* (2002, 2006), dotvořily rámec nové, poststudenoválečné bezpečnostní politiky Spojených států, která již ve všech svých ohledech reflektovala důsledky novodobé multiplicity hrozeb, jejich podob i aktérů mezinárodního dění.

Pro samotnou strategii odstrašování byl do značné míry určující dokument *Nuclear Posture Review Report (NPR)*, jenž byl předložen Kongresu ke schválení dne 31. prosince 2001.⁶ Ne nadarmo mluví M. Elaine Bunn o „*Strategic Posture Review*“ jako o vhodnějším názvu pro tento dokument⁷ – NPR 2002 byl stěžejním nejen pro tvorbu jaderné politiky Spojených států, ale i pro samotnou strategii⁸.

NPR kladl důraz především na rozšíření spektra hrozeb vyplývajících z amerického deterrentu, akcentování nejaderných možností americké odpovědi, zaměření pozornosti na věrohodnost (*credibility*) jaderného arzenálu pocházejícího z období studené války v současných (potenciálních) konfliktech, věnování pozornosti snahám o porozumění záměrům konkrétního protivníka a přizpůsobení formy odstrašení charakteru protivníka a dané situaci. Důraz byl rovněž kladen na potřebu opustit ideu rovnováhy teroru jako určujícího kritéria pro podobu amerického odstrašovacího potenciálu i na zařazení defenzivních kapacit mezi priority.⁹ Lze říci, že výrazem snah o další adaptaci odstrašování novým podmínkám bylo i definování tzv. „*nové triády*“¹⁰. Dokument, podobně jako již dříve vypracované QDR, rovněž přeorientoval americký přístup ke strategickému plánování z plánování postaveného na vyhodnocování hrozeb (threat based approach) k přístupu zohledňujícímu protivníkovy schopnosti (capabilities-based approach).

Nuclear Posture Review se stal předmětem mnoha diskusí. Snad nejkritičtěji nahlíženou a nejrůzněji interpretovanou změnou bylo oslabení dosud naprosto dominantního postavení jaderných zbraní v rámci amerického deterrentu a s tím související připsání větší váhy konvenčním kapacitám¹¹. Sám NPR říká, že cílem v něm představené „*nové triády*“ je oslabit americkou závislost na jaderných zbraních a vylepšit schopnost odstrašit nejrůznější budoucí konflikty. Toho mělo být dosaženo (mj.) vylepšením kvality jaderných zbraní směrem ke snížení možných kolaterálních škod, zejména dalším zlepšením jejich schopnosti přesného zásahu a vyvinutím hlavic o nižší ničivé síle (*low-yield*). Ačkoliv záměrem NPR bylo vyrovnat se takto s nevěrohodností a neadekvátností jaderného arzenálu zděděného z dob studené války pro odstrašování nových hrozeb, stal se předmětem kritiky pro údajné snižování prahu pro užití jaderných zbraní a pojmání jaderných zbraní jako pouze jednoho z mnoha (reálně použitelných) válečných instrumentů. Keith B. Payne s ohledem na tuto kritiku podotýká, že otázka věrohodnosti hrozby (jako kvality plynoucí výhradně z vnitřního přesvědčení protivníka) nemusí mít ve skutečnosti vůbec nic společného s názorem amerického prezidenta na opravdovou použitelnost jaderných zbraní v boji. Jde o dva odlišné a samostatné stojící problémy¹².

Jiným příkladem modifikace studenoválečného konceptu odstrašení spočívajícího především na „odstrašování trestem“ (*deterrence by punishment*) bylo navrácení protiraketové obrany mezi priority americké strategie i politiky. Zdůrazněním nutnosti zajištění defenzivních kapacit reagoval NPR na situaci po 11. září, kdy došlo k proměně pomyslného žebříčku hrozeb, když se tou primární stal nejen terorismus sám o sobě, ale zejména možnost provedení teroristického útoku na americké cíle za užití zbraní hromadného ničení ze strany dosud méně prioritního či neznámého aktéra. I když časem došlo k opuštění názoru, že tzv. darební (*rogue*) aktéři jsou neodstrašitelní, koncipování účinné strategie zůstalo nesnadným úkolem, a to zejména díky asymetrii v cílech USA a těchto aktérů (oproti symetrické snaze o národní přežití obou supervelmocí za studené války) a americké minimální znalosti místních podmínek jejich rozhodovacího procesu, jak o nich mluví Payne¹³. Právě protiraketová obrana představovala nástroj k ovlivnění kalkulace potenciálního protivníka, a to tím, že i přes svoji případnou částečnou proniknutelnost násobila jeho náklady. Zahájením příprav na výstavbu protiraketové obrany tedy USA sledovaly změnu chápání útoku zbraněmi hromadného ničení, který se měl díky vysokým nákladům (vyšší počet střel i „návnad“ (*decoys*) potřebný k proniknutí obrany), časové náročnosti i obtížnosti celkového provedení jevit jako ryze nerozumná investice. Stejně jako výše uvedené požadavky na jaderné kapacity jsou tedy i plány na protiraketovou obranu důkazem, že Bushova bezpečnostní politika sledovala zásadní oslabení důrazu a spoléhání se na jaderné zbraně a snažila se o přesun potenciálních konfliktů do konvenční sféry.¹⁴

Etablování „odstrašování na míru“ a regionálního odstrašování

(*tailored, regional deterrence*)

Přechod od prakticky univerzálního odstrašování jednoho ideologického soupeře k odstrašování předem nespécifikovatelného množství hrozeb (a aktérů) si vyžádal vytvoření ryze flexibilní strategie odstrašování se schopností transformace na nejrůznější „podstrategie“ odstrašování „šité na míru“ jednotlivým protivníkům a situacím. Tuto strategii lze označit jako *tailored deterrence*, pojem, který se explicitně zmiňuje o QDR z roku 2006 (byť snaha o tzv. *tailoring* je patrná již v NPR 2002 a QDR 2001).¹⁵

Tailoring, tedy „šití na míru“, se promítá do tří oblastí odstrašování. V otázce přizpůsobení strategie konkrétnímu aktéru a situaci (I) bývají typicky rozlišovány jejich tři skupiny, a sice¹⁶:

- A. Státy, jež jsou předmětem zájmu (*States of Concern*) – právě proto, že usilují o získání WMD či jejich nosičů a nedodržují normy mezinárodního práva (jde především o Severní Koreu a Írán);

- B. Násilní extrémisté a nestátní aktéři, jejichž cíle a hodnoty jsou v rozporu s hodnotami Spojených států a kteří neváhají k dosažení svých cílů použít násilné prostředky včetně zbraní hromadného ničení (příkladem může být Hizballáh či síť al-Káida, jejichž nebezpečnost jen zvyšuje podpora ze strany různých „sponzorských“ států);
- C. Významné jaderné státy mimo NATO, jako je Čínská lidová republika a Ruská federace, v současnosti modernizující své nukleární síly, přičemž jejich budoucí směřování nelze s jistotou předpovědět.

Prizpůsobení deterrence konkrétní situaci znamená v dnešním kontextu především odstrašení od iniciování regionálního konfliktu, ve kterém útočník spoléhá na americkou neintervenci v důsledku hrozby následného nasazení WMD. V případě selhání deterrence by se pak totiž USA mohly dostat do ryze nežádoucí pozice odstrašovaného¹⁷.

Další oblast představují kapacity Spojených států (II), kdy jejich adaptace zahrnuje především již výše zmíněné navrácení pozornosti do konvenční sféry a vytvoření širší škály možností reakce. I dnes prakticky zůstává konkrétní kompozicí sil v NPR představená Nová triáda, pro potřeby strategie odstrašení lze ovšem dělení kapacit pojmout i jinak. *The Deterrence Operations Joint Operating Concept* z roku 2006 rozděluje prostředky do dvou kategorií, a sice na prostředky, které rozhodujícím způsobem a přímo ovlivňují protivníkovu kalkulaci (mezi něž patří zejména aktivní a pasivní obrana, strategická komunikace, schopnost globálního útoku, globální projekce síly a schopnost operačního manévrování) a tzv. *enablers*, umožňující samotný vliv přímých prostředků (jsou jimi především globální povědomí o situaci, velení a kontrola, předsunuté jednotky, bezpečnostní integrace a interoperabilita vojenských sil, hodnocení, „vyměření“ a přezkoumání odstrašení)¹⁸.

Proměna bezpečnostního prostředí si vyžádala modifikaci strategie odstrašování i v jejím dalším, neméně důležitém prvku, a sice v oblasti komunikace (III). M. Elaine Bunn vedle upozorňování na důvody obtížnosti správného formulování zprávy v dnešním globálním a mediálně otevřeném světě ve svém textu připomíná, že ovlivňování rozhodování druhé strany nezačíná až s vypuknutím konkrétní krize. V tomto okamžiku je totiž protivníkově vnímání odstrašujícího zpravidla již pevně zakořeněno. Proto je komunikace v době míru pravděpodobně mnohem důležitější než v době krize či zvýšeného napětí.¹⁹

Současná strategie ovšem není pouze „šitá na míru“, jak o ní mluví i nejnovější QDR z února 2010²⁰, ale rovněž (v převážné míře) *regionální*, což je patrné např. z dokumentu *Ballistic Missile Defense Review Report (BMDR)*²¹. Je pravdou, že přesun hledáčku americké bezpečnostní politiky k hrozbám regionálního charakteru není ničím novým a BMDR svou rétorikou, stylem a uspořádáním spíše podtrhává dlouhotrvající trend, přičemž současně dochází k vyjasnění jednotlivých kroků a vůbec celé struktury realizace amerického postoje k odstrašování regionálních hrozeb a ujišťování spojenců o zárukách (*assurance*)²². Současně ovšem uvedený dokument zacílený na otázky protiraketové obrany představuje jedinečný důkaz o vládní (a v tomto ohledu do značné míry kontinuální) percepci reálnosti regionálních hrozeb a potvrzuje příklon k formě odstrašení odepřením (*deterrence by denial*).

RUSKO V KONTEXTU PROMĚN AMERICKÉ STRATEGIE

Rusko dosud nikdy nebylo opomenuto ve stěžejních bezpečnostních dokumentech USA. Jejich obsah se ovšem měnil (mění) v závislosti na současném mezinárodním dění a poloze bilaterálních vztahů s Ruskem.

NPR 2002 byl zlomovým dokumentem nejen s ohledem na strategii USA, ale i v souvislosti s oficiální klasifikací ruské hrozby. V QDR 2001 zmíněný přechod od „*threat-based*“ modelu, na kterém bylo založeno studenoválečné myšlení, k modelu „*capabilities-based*“, soustředícím se spíše na to, *jak* může nepřítel zaútočit, než na to, *kdo* jím může být či *kde* může konflikt propuknout²³, byl určitou předehrou k vyřazení Ruska z kategorie aktuálních hrozeb (*immediate contingency*), jak

učinil NPR 2002²⁴. Třebaže tento krok neměl okamžitý dopad na strategické plánování (viz dále), byl jedním z mnoha indikátorů zlepšujícího se vztahu mezi USA a RF i upřímnosti, s jakou měly USA zájem na budování strategického partnerství s bývalým protivníkem. Dokumenty QDR 2001, NPR 2002 a NSS 2002 mají navíc všechny společnou vůči Rusku nejenom pozitivní a do budoucna hledící rétoriku²⁵. Absentují v nich totiž i Ruskem silně negativně přijímané americké obavy o jeho vnitřní demokratický vývoj a stav ochrany lidských práv a svobod. Tato redukce obavy do podoby zabývající se již více či méně pouze zabezpečením ruských materiálů pro výrobu jaderných zbraní (i zbraní jako takových)²⁶ naznačovala spolu s aktuálním děním, které strhlo pozornost směrem k teroristické hrozbě, že odstrašení útoku Ruské federace rozhodně nepatří mezi priority americké politiky, ačkoli vzhledem k faktické existenci oboustranných kapacit to může být v případě potřeby účinně vykonáváno.

Slibný směr vzájemných vztahů nicméně nevydržel déle než 15 měsíců a narůstající tenze se promítly i do dalších, revidovaných, verzí některých dokumentů. QDR 2006 a NSS 2006 sice stále o Rusku pojednávaly nekonfrontačním tónem, dřívejší časté a explicitní zdůrazňování rusko-amerického partnerství v nich již ovšem absentovalo. Naopak alarmující zmínky o nejistotě ruského vnitropolitického vývoje se do amerických dokumentů v plné síle navrátily a bez opomenutí nezůstaly v QDR 2006 ani další ruské kroky – jmenujme například prodej ruských zbraní ne právě konsolidovaným a (především ze západního pohledu) nedůvěryhodným státům²⁷, reakce Ruska na rozšiřování a koncepce Severoatlantické aliance²⁸ či jeho ne právě vybíravé chování vůči vstříc Západu hledícím zemím „blízkého zahraničí“, jehož příčinami nebyly pouze tolik sledované „barevné revoluce“²⁹.

Americká ostražitost ohledně ruských úmyslů a vážnosti hrozeb postupem času narůstala, přičemž ruské reakce na plán umístění třetího pilíře protiraketové obrany v České republice a Polsku zvažování možné opětovné aktuálnosti odstrašování jen podpořily.

Přibližování se bodu mrazu ve vzájemných vztazích se zřetelně odrazilo v dokumentu *National Security and Nuclear Weapons in the 21st Century* ze září 2008. Vyjádření typu (*volný překlad aut.*) „budoucí vývoj Ruska zůstává značně nejistý“ („*considerable uncertainty remains about Russia's future course*“) vykazovala velkou podobnost vyjádřením z devadesátých let. Ruská modernizace ozbrojených sil a zvyšující se důraz na jaderné síly v jeho bezpečnostní a vojenské doktríně spolu s nepřátelskými výroky prezidenta Putina³⁰ vedly USA k potvrzení svého závazku vůči členům NATO a názoru, že udržení si bezkonkurenčních jaderných sil je v současnosti ryze prozíravé („*prudent*“). Nástup Baracka Obamy do prezidentského úřadu s sebou přinesl naději na uskutečnitelnost „resetu“ vzájemných vztahů a s tím související razantní proměnu pozice Ruska v amerických politikách a strategiích. V novém QDR nenajdeme např. výtky týkající se jednání ruského státu ani dodržování lidských práv. Obamova administrativa se nicméně nevzdala palčivé zmínky o ruském chování ke svým sousedům, se kterými hodlá jednat jako s plně suverénními a nezávislými státy³¹.

Na první pohled zřejmé zvýšení důrazu na kooperaci s Ruskem nebylo s ohledem na politické proklamace i kroky nového amerického prezidenta žádným překvapením. Na druhou stranu určitou míru realismu lze najít v dovětcích typu: „*Jednou z výhod Evropského etapového adaptivního přístupu je, že umožňuje ruské zapojení, pokud to dovolí politické okolnosti*“.³² Nejistotu ruského souhlasu s nabízenou formou spolupráce (z ruského pohledu častou pojímanou jako ustupování ze svých požadavků či/a zájmů) lze odvodit i z následující věty v BMDR, která jako příkladnou formu spolupráce uvádí poskytování dat pro evropský BMDS ruskými radary, kdy by na nich ovšem evropský protiraketový systém nebyl závislý. Tento „design“ spolupráce je pochopitelný, ovšem – budou mít Rusové dostatek důvodů přistoupit na nabídku, která jim nepřinese žádné posílení moci a vlivu? Pro úplnost lze ještě dodat, že, jak již bylo mnohokrát zdůrazněno, i BMDR konstatuje, že americký protiraketový systém ani jeho prvky výhledově umístěné v Evropě není namířen proti Rusku (ani Číně), nýbrž má představovat ochranu před omezenými útoky regionálních aktérů (zejména Severní Koreje a Íránu), jelikož nebude schopen zachytit útok realizovaný ICBMs, navíc odpálených ze stanovišť na území Ruské federace.

Na závěr této části je tedy možné konstatovat, že Spojenými státy vnímaná nutnost odstrašení Ruské federace na počátku tisíciletí, a především v několika měsících následujících po útocích z 11. září, byla relativně nízká až žádná (zejména ve srovnání s rozsahem aktivit zabývajících se odstrašením a obecně zvládnutím „nových“ hrozeb). Od americké invaze do Iráku nicméně narůstala intenzita percepce Ruska jako asertivního aktéra schopného výrazně omezit americkou volnost rozhodování a jednání. Pro takový případ bylo pociťováno jako vhodné udržet si (pro eventuální odstrašování) dostatečný strategický arzenál. Rusko nicméně vůbec nelze vnímat jako opětovně prioritní cíl amerického odstrašování. Jeho významným prvkem se stala protiraketová obrana, namířená proti omezeným útokům ze strany států jako je Írán či KLDR. Navíc i zdrženlivý postoj George W. Bushe ke smlouvám o kontrole zbrojení v souvislosti s poměrně omezenou modernizací amerických strategických sil, uzavření (byť hojně kritizované) Moskevské smlouvy, jejíž redukce byly americkou stranou předestřeny již v NPR 2002, a podepsání rusko-americké deklarace o novém strategickém vztahu lze interpretovat jako skutečnou snahu o transformaci vzájemného vztahu plného nedůvěry (zakládající nutnost odstrašení).

Bushova snaha ovšem nešla za hranice reality. Vědoma si potřeby své dlouhodobosti a zejména oboustranné vůle k takovéto přeměně ponechávala si pomyslné zadní dveře otevřené, čímž se jaderné odstrašování Ruska nikdy nestalo zcela irelevantním, nýbrž pouze ustoupilo do pozadí.

S nástupem Baracka Obamy trend ustupování Ruska z pozice hrozby pokračoval spolu s alespoň proklamativním narůstáním jeho profilu jako amerického partnera. RF zůstává hrozbou nejisté budoucnosti, oproti hrozbám menších aktérů však budoucnosti značně vzdálené. Je-li tento přístup a někdy snad až marginalizace významu ruských schopností či vnímání ruských úmyslů jako spíše benigních správnou volbou, ukáže budoucnost. Jistý náznak nám ovšem mohou poskytnout dokumenty zveřejněné v posledních měsících v Rusku, rozhodnutí a opatření prezidenta Medveděva na mezinárodní scéně (nezřídka kdy odhalující analogie mezi jeho a Putinovým přístupem – viz průběh gruzínského konfliktu či opět na zimní období načasovaná, plynová válka s Ukrajinou...) i výsledná podoba smlouvy nahrazující START I (tzv. START Follow on) spolu s možným podhalemím průběhu jejího vyjednávání.

ODRAZ NÁRODNÍ POLITIKY VE STRATEGICKÉM PLÁNOVÁNÍ A JEHO DOPAD NA VZTAH USA A RF

Zajímavým faktem, týkajícím se implementace americké politiky vůči Rusku, je zrušení dokumentu *Red Integrated Strategic Offensive Plan (RISOP)*, strategického plánu hypotetického ruského (dříve sovětského) jaderného útoku na Spojené státy, který sloužil jako jeden z podkladů při konstrukci potenciálního amerického jaderného úderu. Ke zrušení RISOP došlo v únoru 2005, ačkoli (dle oficiálních dokumentů) nebyla Ruská federace za „*immediate contingency*“ považována již od NPR 2002. Před svým zrušením byl RISOP naposledy aktualizován v roce 1998.

Zrušení RISOP se neodehrálo ve vakuu a jeho existence rozhodně neznamenala, že Rusko bylo stále vnímáno jako největší bezpečnostní hrozba. Zásadní reformou totiž prošlo národní strategické plánování již v roce 2003, kdy byl *Single Operational Strategic Plan (SIOP)* nahrazen *Operations Plan (OPLAN) 8044 Revision 03* zahrnujícím plány jaderného útoku USA na regionální aktéry disponující WMD. Poprvé v historii tak došlo k zahrnutí regionálních hrozeb do národního plánu, jenž se do té doby zabýval výhradně Ruskou federací a Čínou.³³

ODSTRAŠOVÁNÍ Z POHLEDU RUSKÉ FEDERACE

Ruská bezpečnostní strategie v novém tisíciletí

Základ ruské bezpečnostní politiky a strategie pro nové tisíciletí tvořily tři dokumenty – *Koncepce národní bezpečnosti Ruské federace (2000)*³⁴, *Vojenská strategie RF* a *Koncepce zahraniční politiky RF (2000)*. Při zkoumání ruské bezpečnostní strategie za Putina prezidentství je ovšem nutno na tyto dokumenty nahlížet s odlišnou mírou očekávání jejich platnosti

a aktuálnosti, než tomu bylo možné v případě americké strany. Důvodem pro takovýto přístup není pouze fakt, že všechny zásadní bezpečnostní dokumenty Putinovy administrativy (vyjma Bílé knihy „*Aktuální úkoly ozbrojených sil Ruské federace*“) vyšly ještě před útoky z 11. září 2001 (a nemohly tak reflektovat následné dočasné posílení partnerství mezi bývalými studenovělečnými rivaly), ale zejména skutečnost, že ruské oficiální dokumenty s celonárodní platností jsou pro reálné budování strategie a vojenského plánování RF většinou jen minimálním vodítkem. Na druhou stranu představují tyto dokumenty cenný vhled do stávajícího stavu evoluce ruského strategického myšlení.³⁵

Stejně jako reagovaly stěžejní dokumenty Bushovy administrativy na soudobou konstelaci bezpečnostního prostředí, jsou i strategické dokumenty z počátku Putinovy vlády reflexí tehdejšího mezinárodního dění a Ruskou federací pocíťovaných hrozeb. Vzhledem k událostem, jež předcházely jejich vydání (první vlna východního rozšiřování NATO, zásah Aliance v Jugoslávii a zejména vyhlášení nové strategické koncepce Severoatlantické aliance pro 21. století, deklarující její úmysl pokračovat ve svém rozšiřování dále na východ i ochotu provádět vojenské operace také mimo území svých členů), nebyl pro řadu analytiků tón nových ruských strategických dokumentů žádným překvapením. Koncepce národní bezpečnosti se otevřeně postavila proti vznikajícímu unipolárnímu uspořádání mezinárodních vztahů pod nadvládou západních zemí (v čele s USA), stejně jako proti unilaterálním silovým řešením globálních politických problémů, na což logicky navazovala výtka porušování mezinárodního práva, implikující následné vyjádření nespokojenosti se snižováním role OSN (i OBSE) v mezinárodních vztazích.³⁶ Právě snahy některých států o redukci významu mezinárodních bezpečnostních mechanismů (zejména v rámci Organizace spojených národů a Organizace pro bezpečnost a spolupráci Evropy) spolu s pokusy o oslabení ruských pozic ve světě byly označeny jako hlavní hrozby mezinárodního charakteru vůči Ruské federaci³⁷, podobně jako posilování vojensko-politických bloků v čele s NATO. Konkrétním důkazem, že uvedený dokument (negativně) reagoval na novou strategii Severoatlantické aliance, je výslovné jmenování destabilizace světové strategické situace jako důsledku hlavních pilířů nové Alianční koncepce³⁸.

Dalším, pro ruskou strategii významným dokumentem byla Bílá kniha ministerstva obrany (s oficiálním názvem *Aktuální úkoly ozbrojených sil Ruské federace*) z roku 2003.

Ivanovova doktrína

Bílou knihu ministerstva obrany představil ministr Sergej Ivanov 2. října 2003. Její obsah vešel ve známost jako Ivanovova doktrína, ačkoliv z právního hlediska šlo pouze o vnitřní dokument ministerstva, a proto bylo jeho označování za „doktrínu“ (kterou musí dle ruské ústavy schválit prezident) spíše matoucí³⁹. Na druhou stranu by ale nebylo moudré váhu tohoto dokumentu snižovat, poněvadž jeho obsah odrážel mínění ruské vojenské elity a, minimálně zčásti, i samotného prezidenta – s ohledem na jeho pozdější výroky na adresu Spojených států.

Bílá kniha byla ve své podstatě syntézou pragmatického a deklaratorně prozápadního přístupu Vladimíra Putina se studenovělečnými prizmaty determinovaných názorů konzervativních armádních kruhů. V rámci jednoho textu totiž dochází jednak ke zdůrazňování partnerství se Spojenými státy a nazírání americko-ruské spolupráce jako součásti řešení světových bezpečnostních problémů, jednak k pojmání ruských strategických sil jako jediné záruky globální stability. Bílá kniha dokonce uvádí, že pokud si NATO uchová svoji současnou útočnou vojenskou doktrínu, vyžádá si to zásadní přestavbu ruského vojenského plánování i principů rozvoje ozbrojených sil, a to včetně přizpůsobení jaderné strategie. Jedním dechem ovšem dokument dodává, že NATO již nepředstavuje primární vojenskou hrozbu a jeho vazby s Ruskem (spolu s vazbami Ruska a USA) vytvářejí dodatečné nástroje k posilování celé globální bezpečnosti (jako byla např. *Společná deklarace o novém strategickém vztahu* z května 2002).⁴⁰

Není divu, že (nejen) na Západě vyvolalo vydání tohoto dokumentu četné diskuse, ve kterých přemítání o „nové studené válce“ nebylo ničím neobvyklým. Postupné ochlazování

rusko-amerických vztahů bylo ke konci roku ještě zesíleno gruzínskou revolucí růží, která spolu s ostatními barevnými revolucemi jen přilila oleje do nikdy ne zcela uhaslého ohně rusko-amerických sporů.

Jaderná doktrína Ruské federace

Aktualizované ruské koncepce z roku 2000 neměly reaktivní ráz pouze ve vztahu k dění vně ruských hranic, nýbrž reflektovaly i jeden z dlouhodobých vnitřních procesů RF, a sice upadání jejich armádních a vojenských struktur a vojenských kapacit obecně.

V situaci výrazné konvenční inferiority (vůči silám NATO i samotných USA) a omezených finančních zdrojů byl (a je) ruský příklon k jaderným zbraním jako základnímu kameni pro zajištění národní bezpečnosti pochopitelný, a to zejména, vezmeme-li v potaz hlavní (a lze říci tradiční či trvalý) cíl ruského státu v proměnách času – udržet (či opětovně nabýt) (super)velmocenský status. V Rusku, stejně jako v mnoha jiných zemích, jsou jaderné zbraně považovány za tu (minimálně) nejposlednější a nejspolehlivější záruku národní bezpečnosti. Ruský přístup k jaderným kapacitám se ale navíc vyznačuje jejich pojmáním jako dokladu stále trvající prestiže a statusu globální mocnosti, který ve své jaderné podobě implikuje strategickou nezávislost na Spojených státech či NATO, stejně jako nástroje napomáhajícího k zachování existence speciálního vztahu (a tím i speciálního zacházení) s USA.⁴¹

Zdůrazňování potřeby zachování dostatečných a akceschopných jaderných kapacit šlo v koncepcích z roku 2000 ruku v ruce s (často kritizovaným) snížením prahu pro použití jaderných zbraní, čemuž nasvědčovala i absence negativních záruk vůči nejaderným státům dle režimu Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT)⁴². Necelou dekádu od ukončení bipolární ideologické rivality tak došlo k posunu oficiální⁴³ ruské/sovětské politiky od „*no first use*“ směrem k politice jaderné eskalace⁴⁴, kde nasazení jaderných zbraní v průběhu konvenčního konfliktu bylo pokládáno za nástroj jeho deeskalace, resp. bylo Ruskem pokládáno za nástroj jeho ukončení, navíc s předpokladem, že by to současně znamenalo i ruské vítězství⁴⁵. Tento posun ve své podstatě znamenal i opuštění ruské politiky devadesátých let v duchu „Rusko nemá žádného nepřítele“ směrem k bezpečnostní politice *de facto* předpokládající, že každá jaderná mocnost je nepřítelem, jelikož strategie pro svoji účinnost vyžadovala zranitelnost všech ostatních států vůči ruskému jadernému deterrentu⁴⁶.

Výše zmíněná Bílá kniha pak připisuje strategickým silám kromě deeskalace konfliktu i další úkoly, jako je zabránění vyvíjení politického nátlaku na RF a její spojence a demonstrace odhodlání k jadernému úderu skrze zvyšování pohotovostního statusu, provádění cvičení a přemísťování sil.⁴⁷ Rusko tak ve své strategii poprvé zvažuje vedení omezené nukleární války, což potvrzuje i akcelerace jaderných programů týkajících se taktických zbraní⁴⁸. Na tomto poli má navíc Moskva i z právního hlediska značně volnou ruku, jelikož jedinou „regulací“ taktických jaderných zbraní jsou unilaterální Prezidentské jaderné iniciativy z počátku devadesátých let (*Presidential Nuclear Initiatives, PNIs*⁴⁹). Reálně Rusko naplnilo obsah Bílé knihy i prováděním předpokládaných cvičení, v jejichž rámci došlo k nasazení jak zbraní taktických, tak strategických, v některých případech dokonce za přímé účasti prezidenta Putina.

Nebyla to ale pouze okázalá a široce medializovaná cvičení, která rozproudila západní debaty o měnících se vojenských plánech Ruska. Jednou z nejdiskutovanějších otázek se právě v návaznosti na zveřejnění Bílé knihy stala možnost preemptivního útoku ze strany Ruské federace. Na domácí půdě Ivanov zvažovanou variantu preemptivního, i jaderného, útoku potvrdil (pokud to v dané situaci budou vyžadovat ruské zájmy), o pár dní později na setkání ministrů obrany NATO již ovšem dodával, že Rusko nepracuje s žádným scénářem prvního použití jaderných zbraní a preemptivní charakter své doktríny spojoval s (legitimním) právem RF na zachování takového použití svých sil⁵⁰. Po svém návratu do Moskvy ovšem na otázku, proč RF nemá plány preemptivního jaderného útoku, odpověděl (*volný překlad aut.*): „Co říkáme je jedna věc. Bude to

znít to cynicky, ale ne vše, co plánujeme, je nutné i zveřejňovat. Věříme, že z pohledu zahraniční politiky je lepší to říkat. Ale co skutečně děláme, je věc naprosto odlišná.“⁵¹

Ruské odstrašování Spojených států

Při uvažování o existenci a intenzitě ruského odstrašování Spojených států je nutné si uvědomit, že ačkoliv Rusko nerado odděluje energetickou sféru od politiky, se sférou bezpečnostní je to právě naopak. Politické vztahy jsou relativně rychle se proměňujícím fenoménem (dokladem může být porovnání atmosféry americko-ruských vztahů z konce roku 2001 vs. 2003), obsah bezpečnostní dimenze je naopak do značné míry rigidní. Proto se i přes nelineární průběh bilaterálních vztahů mezi USA a RF jejich vzájemná bezpečnostní percepce, a to zejména na ruské straně, příliš nezměnila, jak mj. dokládá i bezpečnostní strategie RF z května 2009.

Pro Rusko jsou stále strategické síly prioritou a společně s nimi i strategické jaderné odstrašování. Hlasy z vojenských kruhů i četná oficiální vyjádření poukazují na trvající nedůvěřivou až nepřátelskou percepci Spojených států, vůči nimž dochází k aplikaci jaderného odstrašování. Na druhou stranu Rusko klade, stejně jako USA, čím dál tím větší důraz na nestrategickou dimenzi odstrašování, konkrétně prostřednictvím „miniaturizace“ jaderných zbraní, tedy výrobou tzv. *mininukes*. To (mj.) naznačuje, že Rusko přes útočná prohlášení vůči Západu nezůstává slepé vůči realitě druhého jaderného věku a reaguje na tendence projevující se v jeho blízkém zahraničí (jde zejména o separatismus a militantní projevy islámu). Stejně jako USA i Rusko rozšířilo spektrum objektů své strategie odstrašování. Oproti Spojeným státům se ovšem Rusko v deklaratorní rovině neustále vrací do pozic připomínajících studenovělečné soupeření, což může znamenat, že v operační rovině k jejich opuštění vůbec nedošlo. Je pravdou, že za existence dvou globálních jaderných velmocí, které nejsou vzájemně nijak zvlášť interdependentní a v jejichž vztahu chybí partnerská tradice, si lze jen stěží představit, že by jejich jaderná deterrence nebyla vzájemná, resp. byla zaměřena jen vůči třetímu aktéru. Jaderné odstrašování bude za existence bezkonkurenčních jaderných arzenálů vždy vytvářet podtext vzájemného vztahu Ruska a USA.

Právě rovina politických vztahů, která samozřejmě není bez implikací pro vztahy bezpečnostní – viz např. jednostranné vypovězení smluv ABM (USA) a START II (Ruskem), plány na vybudování americké BMD, podpis SORT a další, prošla od počátku nového tisíciletí mnoha proměnami. Éra sblížení se Ruska se Západem po útocích z 11. září (jejíž počátky bylo ovšem možné vysledovat již od nástupu nového prezidenta do úřadu) vzala v plném rozsahu za své již v druhém volebním období Vladimíra Putina, jehož výroky (spolu s dokumenty, mezi které patří Bílá kniha ministerstva obrany) byly jednoznačně antiamerické. Zejména Putinovy reakce související s plánovaným rozmístěním prvků americké protiraketové obrany ve střední Evropě ukazovaly na mimořádnou citlivost vůči pronikání amerického vojenského vlivu blíže k ruským hranicím (byť plánovaný BMDS nemohl ohrozit strategickou rovnováhu mezi oběma státy). Společně se zhoršováním vzájemných vztahů (a narůstáním debat o nové studené válce) tak došlo k vytvoření dojmu, že Rusko pocituje odstrašování Západu, resp. USA, jako vysoce aktuální. Vnímání USA jako potenciální hrozby ustoupilo do pozadí pouze v období několika měsíců po 11. září. Zakořeněná pozice moskevských konzervativních kruhů ovšem naznačuje, že to rozhodně neplatilo o všech vrchních státních činitelích a koneckonců i Vladimír Putin, proslulý pragmatickou zahraniční politikou, naznačil svým relativně rychlým obratem, že ani on nepřestal ve Spojených státech vidět aktéra, kterého bude nutno dříve či později od jistých činů odstrašovat.

OTÁZKA MAD

Logika vzájemně zaručeného zničení ovládala vzájemné vztahy USA/SSSR po několik desetiletí. Její pilíře byly zformalizovány v mezinárodních smlouvách upravujících kontrolu zbrojení. Princip MAD byl po dobu studené války mnohými chápán jako zdroj stability vzájemných vztahů (a vzájemného odstrašování), nemůžeme se proto divit, že potenciální opuštění

této logiky se setkala s nejednou nepříznivou reakcí, a to zejména na straně Ruska, u něhož je i dnes patrná přítomnost neustálého pocitu ohrožení ze strany Západu.

S novou intenzitou se debata o existenci či platnosti MAD a zejména o jeho přínosech či naopak negativních vlivech na vzájemné vztahy rozvinula v souvislosti s americkým zvažováním odstoupení od smlouvy ABM. Smlouva o omezení protiraketových systémů měla představovat záruku zachování principu zranitelnosti obou států, jehož důsledkem mělo být i odstranění motivů pro další závody ve zbrojení (skrze stabilitu odstrašování)⁵², přestože tyto předpoklady nebyly za studené války rozhodně naplněny, což se projevilo dramatickým nárůstem sovětských ofenzivních kapacit v oblasti strategických jaderných zbraní, a to i po unilaterálním rozhodnutí USA demontovat svůj jediný omezený ABM systém rozmístěný v Grand Forks⁵³. Lze říci, že ruské negativní reakce na americký záměr vypovědět smlouvu ABM byly daleko viditelnější a ostřejší předtím, než se tak skutečně stalo. To lze přičítat nejenom atmosféře po 11. září 2001, ale i nezvratnosti již učiněného amerického rozhodnutí, která pravděpodobně také sehrála svou roli při ruském přehodnocování priorit a budoucích kroků.

Umírněnost, doprovázející reakce ruské strany na konci roku 2001, kterou ovlivňovalo i jednání o nové odzbrojovací smlouvě (Moskevská smlouva, SORT), nebyla k nalezení v roce 2006 (a následujících), kdy došlo k vyhlášení záměru vybudovat třetí pilíř amerického systému vícevrstvé protiraketové obrany ve střední Evropě. Ruská federace se vrátila (alespoň v rétorické rovině) k percepce připravovaného BMDS jako systému narušujícího strategickou rovnováhu (čímž ohrožuje MAD), a to i přes své opakované deklarace, že již disponuje zbraňovými systémy umožňujícími penetraci protiraketové obrany⁵⁴. Geopolitický důvod těchto odlišných reakcí na vyhlášení v podstatě totožného plánu (pouze s upřesněním jeho umístění) je nasnadě.

Při uvažování o platnosti MAD v současných a budoucích rusko-amerických vztazích je, podobně jako v otázce celkové existence vzájemného odstrašování, nutno oddělit sféru politickou od sféry vojensko-strategické, kde nepominutelnou roli hrají konkrétní dostupné (jaderné) kapacity. Při debatě o samotné možnosti či cestách úniku z MAD je tak možné i potřebné jej definovat jinak než jako pouhý fakt či vzájemný stav arzenálů. Ovšem z pohledu potenciálních dopadů v situaci reálného konfliktu se neopomenutí všech (tedy i jaderných) možností reakce obou států jeví jako vhodnější.

Ministr zahraničních věcí USA Colin Powell v roce 2001 řekl (*volný překlad aut.*): „Nemůžete se zcela zbavit toho, co je známo jako vzájemně zaručené zničení.“⁵⁵ I když MAD není dle teorie (jaderného) odstrašování jedinou možnou variantou jeho fungování, z praktického hlediska se stala od okamžiku dosažení kapacity k zaručenému zničení Spojenými státy i Sovětským svazem možnost jeho nahrazení něčím jiným než (opravdovým) strategickým partnerstvím poměrně nízkou. I když, zcela hypoteticky, existuje nejedna cesta k překonání MAD (vyplývající z nabourání jednoho či obou jeho stěžejních pilířů, tedy (A) nedostatku kapacit k provedení zničujícího odvetného úderu anebo (B) ukončení vzájemné zranitelnosti), po dosažení konkrétních proměnných, tedy USA a RF, se tyto cesty stávají, až na výjimky, nepoužitelnými⁵⁶. Podobně ani uplatnění alternativních přístupů k odstrašování, jako je přesun z akcentování sociální zranitelnosti na upřednostňování cílů vojenského charakteru či politických a vojenských elit (*counterforce targets*), se nejeví jako příliš reálné. Tento stav vyplývá z toho, že vzájemné odstrašování má v současné době spíše latentní charakter a ani jedna ze stran nemá přílišnou potřebu konkretizovat a dále rozvádět odstrašovací postupy v případě eskalace vzájemného napětí, jež přes všechny tenze není příliš pravděpodobná.

Opuštění MAD je uskutečnitelné pouze na bilaterální bázi, skrze vzájemnou kooperaci, která navíc musí být postavená na upřímném (a oboustranném) cíli dosažení vzájemné důvěry i trvalé transformace minulého nepřátelství v naprosto novou, diametrálně odlišnou, kvalitu.

STRATEGICKO-KULTURNÍ PŘEDPOKLADY AKTÉRŮ JAKO PŘEKÁŽKY PŘEKONÁNÍ ODSTRAŠOVÁNÍ

Podoba jakéhokoliv vztahu se utváří především v závislosti na charakteru jeho aktérů. V bezpečnostní dimenzi nachází povaha aktéra svůj odraz v jeho strategické kultuře, kterou je možno ve zkratce definovat jako soubor vzorců chování v otázkách týkajících se použití síly. Jde o dynamický koncept, jehož konkrétní podoba vyplývá zejména z historické zkušenosti, zeměpisné polohy a konkrétní politické kultury⁵⁷.

Strategické kultury Spojených států a Ruské federace se vyvíjely ve specifických a v mnoha ohledech naprosto odlišných podmínkách, jejichž důsledkem bylo vytvoření některých vzájemně protichůdných principů⁵⁸. A i když se nejedná o statické soubory často nevědomých imperativů pro přistupování k bezpečnostním otázkám, jejich přizpůsobování se měnící se realitě mezinárodních vztahů probíhá pomalejším tempem, než by si mnozí přáli či po pádu železné opony očekávali. Na straně USA byla sice transformace zažité nepřátelské percepce Spojeného svazu usnadněna jejich pozicí jediné supervelmoci, ruská strategická kultura se ovšem při svém vlastním přehodnocování musela vyrovnávat s hořkou realitou devadesátých let, jejímž důsledkem bylo zesílení neustálého očekávání hrozby (přicházející ze Západu) i supervelmocenských sentimentů ke konci Jelcinova prezidentství. Následující asertivní vláda prezidenta Putina, kterou ve velké míře umožnily stoupající ceny ropy a plynu, nebyla pro žádoucí aktualizaci strategicko-kulturních předpokladů Ruské federace také nijak závažným impulsem. Spíše naopak.⁵⁹

Opatrnost mísící se s nedůvěrou a místy až otevřeným nepřátelstvím, která je ve vzájemných vztazích USA a RF stále přítomna, tvoří překážku budování či posilování důvěry, na jehož bázi je teprve možné uvažovat o překonání odstrašování i podniknutí kroků směrem k odstranění MAD. Spojené státy i přesto, že (především z pohledu Ruska) podnikaly kroky i směrem opačným⁶⁰, vykazují větší míru připravenosti k trvalé kooperaci s Ruskou federací než ona samotná, a to i v bezpečnostní rovině⁶¹. Rusko ke zmírnění svého postoje, resp. postoupení rizika bezpečnostní spolupráce se Západem, resp. NATO či USA, pravděpodobně potřebuje pocítit ještě silnější podnět, než jakého se mu dodnes dostávalo (další možností je samozřejmě i samovolná transformace ruské strategické kultury – ta ovšem dosud nevykázala prakticky žádné výsledky). Tímto podnětem může být například nárůst mezinárodní/globální hrozby do míry, jež převyšují obavu Ruska z úmyslů a schopností USA, čímž učiní americko-ruskou spolupráci v ruské kalkulaci méně nákladnou (a nebezpečnou), než by bylo členění nové hrozby pouze vlastními kapacitami. Zůstává ovšem otázkou, zda by v této hypotetické situaci rusko-americké partnerství vůbec dokázalo vyvážit nebezpečnost hrozby pro něj nutného rozsahu...

ZÁVĚR

Relevance Ruské federace jako objektu odstrašování z pohledu Spojených států amerických

V Bushově éře doznalo vnímání Ruské federace radikální změny, která ovšem v důsledku událostí zejména od března 2003 měla poněkud cyklický charakter. Počáteční entuziasmus budování partnerství, které se potenciálně mělo rozšířit až za hranice protiteroristické koalice, byl přerušen ruskou nelibostí nad unilaterálním jednáním americké strany. Odlišné vnímání bezpečnostních hrozeb a postupů při jejich eliminaci, rozdílné představy o charakteru mezinárodního systému přispívaly k narůstajícím rozporům mezi USA a RF, čímž zabránila vyprchání jejich historického nepřátelství i vzájemného odstrašování.

Bezpečnostní dokumenty Spojených států reflektovaly, a v počáteční fázi v nemalé míře i podporovaly, měnící se vztah mezi USA a RF a spíše akcentovaly narůstání nových asymetrických hrozeb. I když rovina strategického plánování zareagovala na NPR iniciovanou změnu na všech svých „frontách“ s jistým zpožděním, nelze říci, že by byla zcela rigidní (viz transformace SIOP na více flexibilní OPLAN). Proměnu pozice Ruska v rámci americké percepce

hrozeb (a potenciálních objektů odstrašování) na konci Bushova funkčního období je tedy možno skutečně popsat jako cestu z pozice „*first*“ do pozice ještě méně významné než „*first among equals*“, která ovšem byla (a je) doprovázena ruskými snahami o zachování statusu rovnajícího se alespoň „*one of the firsts among equals*“⁶². Jaderné odstrašování Ruska se tak nestalo absolutním přežitkem, jeho vnímání se ovšem výrazně proměnilo a získalo spíše latentní charakter zohledňující ruské kapacity a kvalitu vzájemných vztahů. Takovým způsobem si Spojené státy zachovávají potřebný manévrovací prostor pro řešení potenciálních krizových situací.⁶³

Nelze říci, že by výše napsané pozbylo s odchodem George W. Bushe platnosti. Případné změny postojů a přístupů k odstrašování budou rozpracovány v Nuclear Posture Review a v Národní bezpečnostní strategii USA, jejichž příprava dosud nebyla završena. Ani pro současnou administrativu Baracka Obamy avšak odstrašování Ruské federace nebude zcela *passé*. Hlavním viditelným rozdílem se tak v současnosti zdá být spíše nevole nového vedení USA veřejně přiznávat ne zcela ideální stav věci a takto s ním i pracovat. Zda tato vytrvalá a mnohdy spíše unilaterální snaha o udržení (či vyvolání) entuziastické atmosféry vzájemných vztahů disponuje potenciálem pro jejich zásadnější proměnu, bude z velké části záviset na krocích Ruské federace a podobě i charakteristikách potenciálních budoucích krizí ve vzájemných vztazích.

Relevance Spojených států amerických jako objektu odstrašování z pohledu Ruské federace

Vyvozování závěru o ruském přístupu k odstrašování Spojených států je ztíženo ruskou „dvojí tváří“, projevující se zejména v odlišné interpretaci váhy a částečně i obsahu federativních bezpečnostních dokumentů doma a v zahraničí. Tento rozdílný výklad poukazuje na možnou instrumentálnost ruské politiky v zacházení s historickou zátěží vzájemných vztahů, jejíž přítomnost indikuje například uveřejnění tzv. Ivanovovy doktríny v období před nejdůležitějšími ruskými domácími volbami.

Krátké sblížení s USA v období po 11. září 2001 nemělo na změnu ruského vnímání Spojených států žádný zásadní vliv, jak dokazuje již výše zmíněná Ivanovova doktrína či následná antiamerická ruská rétorika. Na druhou stranu ale nelze říci, že by si Rusko neuvědomovalo změnu konstelace mezinárodního prostředí a charakter nových hrozeb. Mnohé globální/mezinárodní hrozby jako je terorismus a nárůst militantních projevů islámu reflektovala RF, a to zejména v důsledku vlastních zkušeností, ve svých bezpečnostních koncepcích ještě dříve než USA. Jistou protívahou těchto priorit, které si žádaly spolupráci s bývalým nepřítelem, se ovšem ukázala být pragmatická politika založená na ochraně a posilování národního zájmu, se kterým bylo americké superioritní postavení (bránící vzniku multipolárního uspořádání světa s příznivější ruskou perspektivou na posílení vlastní pozice v mezinárodním systému či obnovení supervelmocenského statusu) v rozporu.

I když se tedy Rusko muselo zaměřit na zvládnutí mnoha jiných hrozeb, neopustilo rétoriku implikující vnímání Spojených států jako neustálé hrozby, a to mnohdy i intenzity „*first among equals*“. Důraz na zachování velikosti jaderného arzenálu v paritním poměru k arzenálu USA i chápání jaderného odstrašování jako jedné ze záruk bezpečnosti státu⁶⁴ ukazuje na stále vedoucí úlohu Spojených států v ruském strategickém uvažování. Obsah národní bezpečnostní koncepce RF mající zahrnovat výhled do roku 2020 je přitom i přes své nové chápání národní bezpečnosti⁶⁵ potvrzením *neexistence* jaderného odstrašování jako pouze tichého až nevyřčeného pozadí vzájemných vztahů.

Autoři tohoto textu se domnívají, že na tomto stavu a uvedeném ruském vnímání USA stěží něco změní i podpis smlouvy START Follow on. Její případná ratifikace oběma signatáři a následná implementace sice jednoznačně odpovídají záměrům akcentovaným v nové ruské vojenské doktríně, na druhou stranu však ruský přístup k pokusům o resetování vzájemných vztahů byl a je navýsost účelový. Bude-li v zájmu Ruska prezentovat, zejména pro domácí publikum, USA jako bezpečnostní hrozbu za účelem nalezení důvodů pro prosazování nějaké politické linie či

přijetí konkrétních opatření, lze s velkou mírou jistoty očekávat, že tradiční ruské postupy a jednání jednoznačně převládou nad přáními a očekáváními amerických či evropských představitelů, ať už bude promítání jejich vlastních tužeb a myšlenkových či rozhodovacích pochodů do ruského uvažování sebeintenzivnější. Vliv ruské strategické kultury je silnější než většina jakýchkoliv vnějších vlivů.

MAD jako logika vzájemného odstrašovacího vztahu

Tento text chápe MAD nejen jako existující jádro vzájemného odstrašování mezi USA a RF, ale i jako samotnou *existenci kapacit* k útoku takového rozsahu, resp. důsledků. Jednu z možných cest k odstranění MAD z logiky vzájemných vztahů představuje právě zbavení se takovýchto kapacit. Je sice pravdou, že v rámci odstrašování je důležitý především úmysl, resp. ochota kapacity použít, za současného rozložení sil a oboustranné znalosti velikosti arzenálů jde ale spíše o přesvědčení, že prostředky odpovídající MAD již nikdy nebudou potřeba. Potřebná transformace zažitého jádra vzájemného odstrašování je zde navíc ztížena tím, že MAD je založeno na kapacitách jaderných. Ty jsou dnes v podstatě jedinou rovinou, kde se Rusko může Spojeným státům rovnat, a díky charakteru MAD jako *de facto*⁶⁶ nejvyššího stropu jaderného odstrašování si Ruská federace může být téměř jista, že se ji USA nebudou snažit předstihnout a dosáhnout významné strategické superiority. Relativně intenzivní modernizace všech složek ruské strategické triády⁶⁷ navíc jen dokazuje, že pro Rusko se udržení strategické parity se Spojenými státy (a s ní i existence MAD) v posledních letech opět stalo významnou prioritou, a to nejen v rétorické či doktrinní rovině (ze které tato práce z převážné části vychází), ale i v rovině praktické. Vedle již zmíněné modernizace jaderného arzenálu je důkazem toho i počínání si Ruska v otázce mezinárodních smluv, kde kromě opakovaného požadavku vzájemné parity lze připomenout například jednostranné odstoupení od smlouvy START II, kterým si RF zachovala (mj.) možnost nadále vybavovat své ICBMs více hlavicemi (MIRVs) i ponechání si tzv. těžkých střel v operačním stavu, což pro udržení alespoň přibližné rovnováhy se Spojenými státy, které v roce 2002 ještě disponovaly jasnou kvantitativní převahou co do počtu střel i strategických nosičů, nebylo (a ani dnes není) právě nepodstatné.⁶⁸ Obě země navíc nevztahují svůj jaderný arzenál pouze k vzájemnému odstrašování. Zvláště u USA je velmi patrné zdůrazňování jaderných zbraní jako prostředku odvety proti jiným aktérům, zvláště nekooperujícím státům, a jako prostředku ujišťování spojenců o existenci a platnosti rozšířeného odstrašování.

Další možnou a také vhodnější cestou oslabení významu MAD a vzájemného odstrašování vůbec je případné zlepšování vzájemných vztahů a spolupráce v oboustranně výhodných oblastech a posilování obranných kapacit. Právě opuštění MAD za nastolení takové situace by mělo pozitivnější a více stabilizující dopady než urychlené zbavení se existujících kapacit, jež (přestože je i tak velmi málo pravděpodobné) může mít spíše destabilizující dopad a může vyvolat unáhlené jednání jedné ze stran v případě eskalace napětí.

Zda k opuštění MAD dojde uplatněním jiných odstrašovacích postupů v rámci jaderného odstrašování USA a Ruska nebo je možné pouze překonáním odstrašování jako takového a jeho nahrazením kvalitativně jiným vztahem, je otázkou, na niž zatím neexistuje odpověď. Nyní je patrné, že ve vztazích USA a Ruska odstrašování existovat nepřestalo, což je příznivá zpráva (na základě stávajícího jednání a preferencí ruské politiky) i pro středoevropské země, byť jeho intenzita je s obdobím studené války zcela nesrovnatelná, což rovněž není třeba hodnotit negativně.

POZNÁMKY

¹ Deklaratorní doktrína vzájemně zaručeného zničení je konceptem rozvinutým v první polovině 60. let 20. století, který vyplýval z teorie „stabilní rovnováhy strachu“ (The Stable Ballance of Terror Theory), na jejíž konceptualizaci se významně podílel Thomas Schelling. Teorie, záhy přenesená do prakticky prováděného odstrašování, spočívala v předpokladu racionálního protivníka, který pečlivě kalkuluje

s důsledky svého nežádoucího jednání, od nichž ho zásadním způsobem odrazuje hrozba nepřijatelné zkázy představované přímým a citelným ohrožením celé jeho společnosti. Blíže viz např. SCHELLING, Thomas C., *Arms and Influence*, PAYNE, Keith B., *The Great American Gamble: Deterrence Theory and Practice from the Cold War to the Twenty-First Century*, MORGAN, Patrick M., *Deterrence Now*. STEINER, Barry H., *Bernard Brodie and the Foundations of American Nuclear Strategy*, BRODIE, Bernard, *Strategy in the Missile Age*.

² MORGAN, Patrick M., *Deterrence Now*, s. 247.

³ Tamtéž.

⁴ United States Strategic Command. Essentials of Post-Cold War Deterrence [online].

⁵ Jednou ze zásadních změn bylo její zaměření se na regionální aktéry disponující nebo výrazně usilující o WMD. (BUNN, M. Elaine. Can Deterrence Be Tailored?, s. 5.)

⁶ NPR je pravidelně vydávaným dokumentem, jehož úkolem je stanovit jadernou politiku a strategii Spojených států na pět až deset let dopředu. (Viz DoD Begins QDR, NPR Processes. Immediate Release No. 269-09 [online].)

⁷ BUNN, M. Elaine, Can Deterrence Be Tailored?, s. 8.

⁸ Tuto skutečnost připouští i samotné NPR (*volný překlad aut.*): „NPR, v návaznosti na QDR, uvádí do pohybu významnou změnu v našem přístupu k roli jaderných ofenzivních sil v naší strategii odstrašování a je náčrtem transformování našeho strategického postoje.“ (Nuclear Posture Review [Excerpts] [online], 2002.)

⁹ PAYNE, Keith B., *The Nuclear Posture Review and Deterrence for a New Age*, s. 418.

¹⁰ Oproti „staré“ studenoválečné triádě, která zahrnovala ICBMs, SLBMs a strategické bombardéry (viz ještě i Nuclear Posture Review [online], 1994), sestávala „*The New Triad*“ z (I) jaderných i nejaderných útočných systémů, (II) aktivní a pasivní obrany a (III) posílené obranné infrastruktury, která měla být schopna držet krok s novými hrozbami (viz Nuclear Posture Review [Excerpts] [online], 2002).

¹¹ S tím souvisí i nebývalé snížení jaderného arzenálu USA (u strategických hlavic až na 1700–2200, ačkoliv limit stanovený START I byl 6000), které bylo umožněno i vyřazením RF z kategorie *immediate contingency* (viz dále). Tato změna postupu tzv. force sizing dokládá opuštění studenoválečné snahy o rovnováhu teroru, a představuje tak další logickou adaptací strategie odstrašování na realitu nového jaderného věku. Ne všemi byla ovšem takto interpretována – pro shrnutí a analýzu kritiky, dívající se na probíhající změny (paradoxně) optikou studené války viz PAYNE, Keith B., *The Great American Gamble*, zejm. s. 434–441.

¹² PAYNE, Keith B., *The Nuclear Posture Review and Deterrence for a New Age*, s. 417.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ DEBIASO, Peppi. Proliferation, Missile Defense and the Conduct of Modern War.

¹⁵ Pro detailnější představení strategie tailored deterrence viz BUNN, M. Elaine, Can Deterrence Be Tailored? Srov. i PAYNE, Keith B., *The Great American Gamble*, s. 368–373.

¹⁶ Členění převzato z National Security and Nuclear Weapons in the 21st Century [online].

¹⁷ Blíže viz HYNEK, Nikola, Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry.

¹⁸ U.S. Strategic Command. Deterrence Operations Joint Operating Concept, final draft, version 2.0 [online].

¹⁹ BUNN, M. Elaine, Can Deterrence Be Tailored?, s. 6–7.

²⁰ Quadrennial Defense Review Report [online], 2010.

²¹ Ballistic Missile Defense Review Report [online].

²² Viz věnování se tzv. *European Phased Adaptive Approach* pro Evropu či vzorce několika bilaterálních dohod v oblasti východní Asie. (Více viz Ballistic Missile Defense Review Report [online].)

²³ Tento nový přístup k zajištění národní bezpečnosti lze nazvat i jako „*possibility of possibilities*“, kdy je zdůrazněna současná potencialita širokého spektra hrozeb a nutnost koncentrace USA na *způsob* vypořádání se s nimi (oproti snaze zjistit, *kdo* danou hrozbu představuje či *kde* hrozí její vykonání). Více viz ARBATOV, Alexei, DVORKIN, Vladimír. (eds.) *Nuclear Weapons After the Cold War*, s. 52.

²⁴ Viz např. (*volný překlad aut.*): „(...) eventuální [ruský] jaderný útok je možný, ovšem **nikoliv očekávaný**. (...) Přizpůsobení amerických požadavků na jaderné síly **okamžité** reakce je zásadním krokem směrem od studenoválečné politiky vzájemné zranitelnosti k více kooperativním vztahům.“ („(...) a [*nuclear strike*] *contingency involving Russia, while plausible, is not expected.* (...) *Adjusting U.S. immediate nuclear force requirements in recognition of the changed relationship with Russia is a critical step away from the Cold War policy of mutual vulnerability and toward more cooperative relations.*” Cit.: Nuclear Posture Review [Excerpts] [online], 2002, s. 17; zdůraz. aut.)

²⁵ Viz např. (*volný překlad aut.*): „S Ruskem právě budujeme nové strategické partnerství založené na ústřední skutečnosti 21. století: Spojené státy a Rusko již nejsou strategickými nepřáteli.“ („*With Russia, we are already building a new strategic relationship based on a central reality of the twenty-first century: the United States and Russia are no longer strategic adversaries.*“ Cit.: National Security Strategy of the United States of America [online], 2002, s. 26.) NSS svým jazykem již také refletovala v květnu 2002 podepsanou *Smlouvu mezi USA a Ruskou federací o redukcii strategických útočných zbraní (SORT, tzv. Moskevská smlouva)* a zejména pak spolu s ní podepsanou *Společnou deklaraci o novém strategickém vztahu*.

²⁶ V této oblasti bylo významným příspěvkem zahájení tzv. *Comprehensive Threat Reduction Program (CTR)* na počátku devadesátých let. Rozsah CTR je ve skutečnosti širší než je v textu uvedeno, zahrnuje např. i pomoc s demontáží jaderných zbraní či eliminací zbraní chemických. Více viz BROOKS, L. F., *Arms Control and U.S.-Russian Relations*, s. 97–114.

²⁷ Viz zejména (*volný překlad aut.*): „Na mezinárodním poli USA vítají Rusko jako konstruktivního partnera, na jeho zahraniční prodeje zničujících zbraňových technologií a kroky, které relativizují politickou a ekonomickou nezávislost a teritoriální integritu jiných států, ale nahlíží se vzrůstající starostlivostí.“ („*Internationally, the United States welcomes Russia as a constructive partner but views with increasing concern its sales of disruptive weapons technologies abroad and actions that compromise the political and economic independence and territorial integrity of other states.*“ Cit.: *Quadrennial Defense Review Report* [online], 2006, s. 29.)

²⁸ Viz např. (*volný překlad aut.*): „Současná vojenská doktrína Aliance má útočný charakter, a pokud NATO zůstane vojenskou organizací s takovou doktrínou, bude Rusko nuceno revidovat své vojenské plánování i významně přebudovávat svoji vojenskou strukturu, včetně změn v jaderné strategii.“ („*[T]he Alliance's current military doctrine is offensive in character and if NATO remains a military organization with such a doctrine, it will force Russia to revise its military planning and rebuild military structure significantly, including changes in the nuclear strategy.*“ Cit.: ALEXEEV, Denis, *NATO Enlargement: A Russian Outlook*, s. 4.)

²⁹ Zmínit lze například dodnes aktuální energetickou politiku Ruska, která je i přes svoji možnou ekonomickou opodstatněnost značně nevybíravá, především co se týče času zastavování dodávek plynu. („*Plynová válka*“ mezi Ruskem a Ukrajinou není záležitostí pouze počátku roku 2009 – podobně se Rusko zachovalo již v lednu 2006). (LARYŠ, Martin, *Ukrajina*, s. 77–78.)

Bližší o barevných revolucích (tzv. růžové revoluci v Gruzii (přelom 2003/2004), oranžové na Ukrajině (konec roku 2004) a tulipánové či žluté v Kyrgyzstánu (březen 2005)) viz např. ŠIMOV, Jaroslav, *Barevné revoluce v zemích SNS: To be continued?*

³⁰ Viz např. Putinův každoroční projev k Federálnímu shromáždění (2006), ve kterém označil USA za „*vlka*“, který „*ví, koho má sežrat. Žere a nikoho neposlouchá*“. (Cit.: LUCAS, Edward, *Nová studená válka aneb Jak Kreml ohrožuje Rusko i Západ*, s. 146.) Na přetrvávající ruskou nepřátelskou percepci upozornil i únorový projev ruského prezidenta v roce 2007, kdy v reakci na rozšiřování NATO a oznámení záměru rozmístit BMD ve střední Evropě Putin uvedl: „*Je již zřejmé, že se ve světě rozpoutávají nové závody ve zbrojení. ...Není to naše chyba, my jsme je neodstartovali.*“ (Cit.: PIPES, Richard, *Putin a spol.: Co dělat?*, s. 9.)

³¹ Viz *Quadrennial Defense Review Report* [online], 2010, s. 59.

³² Cit.: *Ballistic Missile Defense Review Report* [online], s. 34; zdůraz. aut.

³³ KRISTENSEN, Hans, *White House Guidance Led to New Nuclear Strike Plans Against Proliferators* [online].

³⁴ I přesto, že dokument byl připravován ještě za Jelcinovy administrativy a byl hotov již v roce 1999, nelze jej pokládat za Jelcinovo dědictví pro nového prezidenta. Putin sám se totiž na přípravě bezpečnostní koncepce aktivně podílel už jako ruský premiér. (*The Concept of National Security: The Nuclear Factor.*)

³⁵ TRENIN, Dmitri, *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*.

³⁶ Obsahově a někdy i slovně totožné pasáže lze nalézt i v *Koncepci zahraniční politiky RF (The Foreign Policy Concept of the Russian Federation)* [online].

³⁷ Strategie výslovně říká, že některé státy zesílily své snahy o oslabení ruských pozic v politické, ekonomické, vojenské sféře i sférách dalších. (*National Security Concept of the Russian Federation.*)

³⁸ Viz např. (*volný překlad aut.*): „Přechod NATO k užití síly (vojenské síly) v oblastech mimo alianční závazky i bez schválení Rady bezpečnosti OSN, který byl pozvednut na rovinu strategické doktríny, s sebou přináší destabilizaci světové strategické situace.“ („*The transition of NATO to the use of force (military force) beyond the zone of its responsibility and without the sanction of the UN Security Council, which has been elevated to the level of a strategic doctrine, is fraught with the destabilisation of the strategic situation in the*

world“). (Cit.: National Security Concept of the Russian Federation.) Srov. KŘÍŽ, Zdeněk, *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Aplikace přístupů konceptu kooperativní bezpečnosti*, s. 71–73. V tomto ohledu je značná míra kontinuity ve vnímání plánů a činnosti NATO jako destabilizujícího faktoru a potenciální bezpečnostní hrozby zachována i v nové vojenské doktríně Ruské federace. Viz “Voennaja doktrina Rossijskoj Federacii, 5 fevralja 2010 (http://news.kremlin.ru/ref_notes/461). Ověřeno k 23. 3. 2010.

³⁹ FELGENHAUER, Pavel, MILITARY DOCTRINE OR ELECTION MANIFESTO? The Ivanov Doctrine.

⁴⁰ Rozporuplnost textu lze ovšem kromě tradiční ruské schizofrenie při snaze o definování či vyjasnění svého vztahu k Západu přičítat i načasování jeho zveřejnění. Došlo k němu totiž necelé dva měsíce před ruskými parlamentními volbami (konajícími se v prosinci 2003) a asi pět měsíců před volbami prezidentskými, po kterých, stejně jako po volbách do Dumy, Vladimír Putin mohl oslavovat své vítězství. Okázalé představování Ivanovovy doktríny, ve které nechybělo zdůrazňování vzrůstající pozice Ruska v mezinárodním měřítku a skončení doby krize a bolestné transformace (to vše za prvního Putina funkčního období), bylo s velkou pravděpodobností namířeno právě vůči domácímu elektorátu (BOULDIN, Matthew, *The Ivanov Doctrine and Military Reform: Reasserting Stability in Russia.*). TRENIN, Dmitri, *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*; FELGENHAUER, Pavel, MILITARY DOCTRINE OR ELECTION MANIFESTO? The Ivanov Doctrine.

⁴¹ TRENIN, Dmitri, *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*.

⁴² *The Concept of National Security: The Nuclear Factor*.

⁴³ V této souvislosti je ale nutné zdůraznit, že sovětský příslib toho, že v případné konfrontaci nepoužije jaderné zbraně jako první, byl brán s velkou rezervovaností nejen západními autory, ale samotnými sovětskými vojenskými představiteli. Viz např. SUVOROV, Viktor, *Inside the Soviet Army*, s. 190–196; GRAY, Colin S., *War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century*; ODOM, William E., *Collapse of the Soviet Military*; WEEKS, Albert L., *War and Peace: Soviet Russia Speaks*, s. 12–17.

⁴⁴ Množství a kvalita nasazených jaderných zbraní závisela na závažnosti konkrétní hrozby. Ruská strategie se tak podobala americké doktríně pružné odpovědi ze šedesátých let. (SCHNEIDER, Mark, *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation.*)

⁴⁵ Existenci ruské víry ve vítězství v (limitované) jaderné válce nasvědčuje i scénář „Západ-99“, který počítal s ústupem Západu od dalších útoků v reakci na preventivní nasazení jaderných zbraní Ruskem. Jiná reakce by totiž vedla k totální jaderné válce. (FELGENHAUER, Pavel, MILITARY DOCTRINE OR ELECTION MANIFESTO? The Ivanov Doctrine.)

⁴⁶ SCHNEIDER, Mark, *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation*, s. 20.

⁴⁷ TRENIN, Dmitri, *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*.

⁴⁸ K posilování programů týkajících se taktických jaderných zbraní docházelo už v průběhu devadesátých let za Jelcinova prezidentsství. Nemalý podíl na jím vydaných prezidentských dekretech ovšem nesl jeho nástupce, Vladimír Putin. (SCHNEIDER, Mark, *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation*, s. 17.)

⁴⁹ Více viz KEEFFE, Courtney, *The Presidential Nuclear Initiatives (PNIs) on Tactical Nuclear Weapons At a Glance* [online].

⁵⁰ FELGENHAUER, Pavel, MILITARY DOCTRINE OR ELECTION MANIFESTO? The Ivanov Doctrine; ZARAKHOVICH, Yuri. *On The Offensive*.

⁵¹ „What we say is one thing. That sounds cynical, but everything that we plan does not necessarily have to be made public. We believe that from the foreign policy viewpoint it is better to say that. But what we actually do is an entirely different matter.“ Cit.: SCHNEIDER, Mark, *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation*, s. 3.

⁵² PAYNE, Keith B., *The Great American Gamble*, s. 155 a následující.

⁵³ PAYNE, Keith B., *Action-Reaction Metaphysics and Negligence*, s. 197–212.

⁵⁴ Viz např. článek *Russian Missile Can Penetrate Anything*, který v uvedené souvislosti cituje vyjádření ministra Ivanova o ruském klidném hledění do budoucnosti (co se týče bezpečnosti a obrany RF). (*Russian Missile Can Penetrate Anything.*) Dále viz např. SUCHÝ, Petr, *Americká protiraketová obrana a ruský pocit nejistoty*, s. 39.

⁵⁵ „You can't entirely do away with what has been known as mutual assured destruction.“ Cit.: Bush Administration Statements on Missile Defense.

⁵⁶ Jejich unilaterální varianty jsou nepravděpodobné – jednostranné navýšení kapacit směrem k získání strategické superiority by vyvolalo nové závody ve zbrojení, což není v bezpečnostním ani ekonomickém

zájmu USA ani RF. Podobně jednostranné snížení jaderných kapacit pod práh umožňující *assured destruction* je nereálné.

Stejně tak možnost jednostranného vybudování spolehlivého protiraketového systému proti masivnímu útoku je v současnosti, i v dohledné budoucnosti, mizivá, především vezmeme-li v potaz technické i finanční problémy provázející vývoj protiraketových systémů po celou dobu jejich historie a dosavadní schopnost států vyvinout zbraně schopné dostatečně nebezpečné a jisté penetrace BMDS.

⁵⁷ BECKER, Miriam D., *Strategic Culture and Ballistic Missile Defense*. Pro další definice strategické kultury viz např. GRAY, Colin S., *National Style in Strategy: The American Example*; G GRAY, Colin S., *Modern Strategy*, s. 129–151, . GRAY, Colin S., *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*.

⁵⁸ Pro příklad lze uvést americkou minimální zkušenost s válečnou prohrou a předpoklad relativní bezpečnosti a do jisté míry snížené zranitelnosti (zejména v nenukleární éře) díky geografické poloze státu, oproti ruské zkušenosti založené na vývoji národa v prakticky neustálém boji, což logicky vedlo k zakořenění jisté xenofobie a neustálému očekávání hrozby. (BECKER, Miriam D., *Strategic Culture and Ballistic Missile Defense*.)

⁵⁹ ERMARTH, Fritz. W., *Russian Strategic Culture: Past, Present, and... in Transition?* [online].

⁶⁰ Viz např. Arbatovo hodnocení amerického plánu na vybudování třetího pilíře BMDS v ČR a Polsku jako vysoce provokativního v jeho článku *The Fifth Missile Defense Crisis*. Arbatov ovšem sám vzápětí dodává, že z vojensko-technického pohledu by měla realizace tohoto plánu jen malý dopad na ruskou schopnost jaderného odstrašování. Provokace tedy proběhla především na politické rovině. (ARBATOV, Alexei, *The Fifth Missile Defense Crisis*, s. 2–3.)

⁶¹ Srov. DVORKIN, Vladimír, KAMENNOV, Pavel, KIRICHENKO, Elina, PYRYEV, Vladimír, YAROSLAVTSEV, Semen, *Nuclear Policies of the „Big Five“*, s. 57, kritizující USA za nevyužití šance svojí politikou transformovat vzájemné vztahy s Ruskem (založené na jaderném odstrašování) a vyjadřující názor, že o tuto transformaci nemají ve skutečnosti USA zájem.

⁶² Tyto snahy byly zřejmé nejen z výroků prezidenta Putina, ale i z oficiálních ruských dokumentů, včetně aktuální bezpečnostní koncepce RF vydané v květnu 2009. Ne zcela klidně a bez obav sleduje ruské kroky (zejména prodej zbraní nestabilním zemím, reformu armády s modernizací jaderných sil a pokračující asertivní politiku Kremlu) i nejaktuálnější *Annual Threat Assessment* z března 2009. (*Annual Threat Assessment. Statement before the Committee on Armed Services United States Senate, unclassified version* [online].)

⁶³ Srov. i Keith B. Payne: „*Russia continues to be a factor but more as a threat that may return to deterrence center stage depending on the path chosen by the Kremlin leaders*“ (Cit.: PAYNE, Keith B., *The great American gamble*, s. 364.)

⁶⁴ Viz samotnou řeč prezidenta Putina, ve které ruský jaderný deterrent označil za „nejdůležitější základ ruské národní bezpečnosti“ („*the main foundation of Russia's national security*“), a to pro jeho současný i budoucí vývoj. (Cit.: TRENIN, Dmitri, *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*.)

⁶⁵ *Strategie národní bezpečnosti Ruské federace do roku 2020* je prvním dokumentem RF, který bezpečnost státu nepojímá jako pouze geopolitický koncept, nýbrž ji staví do úzké souvislosti s vnitřním vývojem a úrovní země. S tím jde ruku v ruce i věnování proruské bezpečnostní koncepcí nebyvalé pozornosti fenoménu a rozvoji občanské společnosti. Více viz GRAJAUSKAS, Rokas, *What is new in Russia's 2009 national security strategy?*

⁶⁶ Tzn. s ohledem na finanční i bezpečnostní realitu obou zemí.

⁶⁷ Více o „*balanced modernization*“ a z ní vyplývajících možnostech RF produkovat nové či vylepšené zbraně. (Viz ARBATOV, Alexei, *Russia and the United States – Time to End the Strategic Deadlock*.)

⁶⁸ Blíže viz SUCHÝ, Petr, *Americká protiraketová obrana a ruský pocit nejistoty*.

LITERATURA

- [1] Annual Threat Assessment. Statement before the Committee on Armed Services United States Senate, unclassified version [online]. *United States Senate*, 2009 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://armed-services.senate.gov/statemnt/2009/March/Maples%2003-10-09.pdf>>.
- [2] ARBATOV, Alexei. *Russia and the United States – Time to End the Strategic Deadlock*.

- Carnegie Moscow Center Briefing Paper* [online]. 2008, Vol.10, Issue 3 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.carnegieendowment.org/files/strategic_deadlock_eng.pdf>.
- [3] ARBATOV, Alexei. The Fifth Missile Defense Crisis. *Carnegie Moscow Center Briefing Paper*[online]. 2009, Vol.11, Issue 4 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.carnegie.ru/en/pubs/briefings/ArbatovBriefing_crisis_Eng.pdf>.
- [4] ARBATOV, Alexei, DVORKIN, Vladimir (eds.). *Nuclear Weapons After the Cold War*. Carnegie Moscow Center, Moscow : R. Elinin Publishing House, 2008. 476 s. ISBN 5-86280-063-8.
- [5] ALEXEEV, Denis. *NATO Enlargement: A Russian Outlook*. Conflict Studies Research Centre, Surrey : Defence Academy of the United Kingdom, 2004. ISBN 1-904423-94-9.
- [6] Ballistic Missile Defense Review Report [online]. *U.S. Department of Defense*, 2010. [cit. 2010-03-23]. s. 48. Dostupný z WWW: <http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf>.
- [7] BECKER, Miriam D. Strategic Culture and Ballistic Missile Defense. *Airpower Journal*, Special Edition, 1994. [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj94/spe94/becke.html>>.
- [8] BOULDIN, Matthew. The Ivanov Doctrine and Military Reform: Reasserting Stability in Russia. *Journal of Slavic Military Studies* 2004, Vol. 17, Issue 4, s. 626–628.
- [9] BRODIE, Bernard. *Strategy in the Missile Age*. Santa Monica : RAND Corporation, 2007. 423 s. ISBN 0833042246.
- [10] BROOKS, L. F.: Arms Control and U.S.-Russian Relations. In BLANK, Stephen J. (ed.): *Prospects for U.S.-Russian security Cooperation*. PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2009. s. 97–114. ISBN 1-58487-380-9 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=892>>.
- [11] BUNN, M. Elaine. Can Deterrence Be Tailored? *Strategic Forum*, 1/2007, No. 225 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA463735&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>>.
- [12] Bush Administration Statements on Missile Defense. *Nuclear Policy Project, Weekly FLASH Update* [online]. 2001, Vol. 3, Nr. 25 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.nautilus.org/archives/nukepolicy/Flash2000/V3N25.html>>.
- [13] DEBIASO, Peppi. Proliferation, Missile Defense and the Conduct of Modern War. *Comparative Strategy*. 2006, 25, No. 3, s. 157–171.
- [14] DoD Begins QDR, NPR Processes. Immediate Release No. 269-09 [online]. *U.S. Department of Defense*. 2009 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=12627>>.
- [15] DVORKIN, Vladimir, KAMENNOV, Pavel, KIRICHENKO, Elina, PYRYEV, Vladimir, YAROSLAVTSEV, Semen. Nuclear Policies of the „Big Five“. In ARBATOV, Alexei, DVORKIN, Vladimir (eds.). *Nuclear Weapons After the Cold War*. Carnegie Moscow Center, Moscow : R. Elinin Publishing House, 2008. s. 38–87. ISBN 5-86280-063-8.
- [16] ERMARTH, Fritz. W. Russian Strategic Culture: Past, Present, and... in Transition? [online] *Federation of American Scientists*. 2006 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/irp/agency/dod/dtra/russia.pdf>>.
- [17] FELGENHAUER, Pavel. MILITARY DOCTRINE OR ELECTION MANIFESTO? The Ivanov Doctrine. *Perspective* [online]. 2004, XIV, no. 2 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.bu.edu/iscip/vol14/felg.html>>.

- [18] GRAJAUSKAS, Rokas. What is new in Russia's 2009 national security strategy? *Eastern Pulse* [online]. 2009, roč. 6, č. 21 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.eesc.lt/public_files/file_1251361044.pdf>.
- [19] GRAY, Colin S. *Modern Strategy*. Oxford : Oxford University Press, 1999. 432 s. ISBN 0198782519.
- [20] GRAY, Colin S. Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture. In LARSEN, Jeffrey Arthur, KARTCHNER, Kerry M., JOHNSON, Jeannie L. (eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York : Palgrave Macmillan, 2009, s. 221–241. ISBN 0230612210.
- [21] GRAY, Colin S. National Style in Strategy: The American Example. *International Security*. 1981, 6, no. 2, s. 21–47.
- [22] GRAY, Colin S. *War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century*. New York : Touchstone, 1991. s. 448. ISBN-10: 0671740296.
- [23] HONKOVÁ, Jana. *Odštrašování USA a Ruské federace v 21. století*. Brno, 2009. 46 s. Bakalářská práce na Fakultě sociálních studií na katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Masarykovy univerzity. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Suchý, Ph.D.
- [24] HYNEK, Nikola. Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu. Vztah k odštrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry. *Mezinárodní vztahy*. 2008, roč. 43, č. 4, s. 5–31.
- [25] KEEFE, Courtney. The Presidential Nuclear Initiatives (PNIs) on Tactical Nuclear Weapons At a Glance [online]. Arms Control Association, 1997–2009 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.armscontrol.org/factsheets/pniglance>>.
- [26] KRISTENSEN, Hans. White House Guidance Led to New Nuclear Strike Plans Against Proliferators [online]. *FAS Strategic Security Blog*, 2007 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.fas.org/blog/ssp/2007/11/white_house_guidance_led_to_ne.php>.
- [27] KŘÍŽ, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Aplikace přístupů konceptu kooperativní bezpečnosti*. Brno: IIPS MU, 2006. 220 s. ISBN-10: 80-210-4218-4.
- [28] LARYŠ, Martin. Ukrajina. In KUCHYŇKOVÁ, Petra, ŠMÍD, Tomáš (eds.). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006, s. 77–78. ISBN 80-210-4171-4.
- [29] LARSEN, Jeffrey Arthur, KARTCHNER, Kerry M., JOHNSON, Jeannie L. (eds.). *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*. New York : Palgrave Macmillan, 2009, s. 221–241. ISBN 0230612210.
- [30] LENNON, Alexander T. J. *Contemporary Nuclear Debates: Missile Defenses, Arms Control, and Arms Races in the Twenty-First Century*. 1 ed., Cambridge : The MIT Press, 2002, s. 270. ISBN-10: 0262621665.
- [31] LUCAS, Edward. *Nová studená válka aneb Jak Kreml ohrožuje Rusko i Západ*. Praha: Mladá fronta, 2008, s. 302. ISBN 978-80-204-1879-1.
- [32] MORGAN, Patrick M. *Deterrence Now*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. ISBN-10: 0521529697, ISBN-13: 978-0521529693.
- [33] National Security Concept of the Russian Federation. *Rossiiskaya Gazeta* [online]. Publ. 18. 1. 2000 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>>.

- [34] National Security Strategy of the United States of America [online]. *The White House*, 2002 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>>.
- [35] National Security Strategy of the United States of America [online]. *Strategic Studies Institute*, 2006 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/nss.pdf>>.
- [36] National Security and Nuclear Weapons in the 21st Century [online]. *U.S. Department of Defense*, 2008 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.defenselink.mil/news/nuclearweaponspolicy.pdf>>.
- [37] Nuclear Posture Review [online]. *Federation of American Scientists*, 1994 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/95_npr.htm>.
- [38] Nuclear Posture Review [Excerpts] [online]. *GlobalSecurity.org*, 2002, [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm>>.
- [39] ODOM, William E. *Collapse of the Soviet Military*. New Haven & London : Yale University Press, 2000, s. 544. ISBN-10: 0300082711.
- [40] PAYNE, Keith B. Action-Reaction Metaphysics and Negligence. In *Contemporary Nuclear Debates: Missile Defenses, Arms Control, and Arms Races in the Twenty-First Century*, 2002.
- [41] PAYNE, Keith B. The Nuclear Posture Review and Deterrence for a New Age. *Comparative Strategy*. October 2004, 23, no. 4/5, s. 411–419.
- [42] PAYNE, Keith B. *The Great American Gamble: Deterrence Theory and Practice from the Cold War to the Twenty-First Century*. Fairfax, VA : National Institute Press, 2008, 471 s. ISBN-10: 0977622177, ISBN-13: 978-0977622177.
- [43] PIPES, Richard. Putin a spol.: Co dělat? *Bulletin OI*. 2009, č. 209.
- [44] Quadrennial Defense Review Report [online]. *U.S. Department of Defense*, 2001 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.defense.gov/pubs/pdfs/QDR2001.pdf>>.
- [45] Quadrennial Defense Review Report [online]. *U.S. Department of Defense*, 2006 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.defenselink.mil/qdr/report/Report20060203.pdf>>.
- [46] Quadrennial Defense Review Report [online]. *U.S. Department of Defense*, 2010 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.defense.gov/qdr/images/QDR_as_of_12Feb10_1000.pdf>.
- [47] Russian Missile Can Penetrate Anything. *Associated Press* [online]. Publ. 30. 5. 2007 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.military.com/NewsContent/0,13319,137481,00.html>>.
- [48] SCHELLING, Thomas C. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press, 2008, s.293. ISBN 97803000022118.
- [49] SCHNEIDER, Mark. *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation*. Fairfax, VA: National Institute Press, 2006, 38 s. ISBN 0-9776221-0-X [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.nipp.org/National%20Institute%20Press/Current%20Publications/PDF/Russia%20nuclear%20doctrine%20-%20NSF%20for%20print.pdf>>.
- [50] STEINER, Barry H. *Bernard Brodie and the Foundations of American Nuclear Strategy*. Lawrence : University Press of Kansas, 1991, 367 s. ISBN-10: 0700604413.
- [51] SUCHÝ, Petr. Americká protiraketová obrana a ruský pocit nejistoty. *Obrana a strategie*. 2007, roč. 7, č. 1, s. 29–44.

- [52] SUVOROV, Viktor. *Inside the Soviet Army*. New York : Berkley, 1984, 352 s. ISBN-10: 0425071103.
- [53] ŠIMOV, Jaroslav. Barevné revoluce v zemích SNS: To be continued? *Mezinárodní politika*. 2005, roč. 29, č. 5, s. 24–28.
- [54] The Concept of National Security: The Nuclear Factor. *Arms Control Letters, Center for Policy Studies in Russia* [online]. Leden 2000 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0100.html>>.
- [55] The Foreign Policy Concept of the Russian Federation [online]. *Federation of American Scientists*, 2000 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>>.
- [56] TRENIN, Dmitri. Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment. *Proliferation Papers, Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 2005 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.carnegie.ru/en/pubs/media/73180.htm>>.
- [57] U.S. Strategic Command. Deterrence Operations Joint Operating Concept, final draft, version 2.0 [online]. *Defense Technical Information Center*, 2006 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://www.dtic.mil/futurejointwarfare/concepts/do_joc_v20.doc>.
- [58] United States Strategic Command. Essentials of Post-Cold War Deterrence [online]. *Nautilus Institute*, 1995 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.nautilus.org/archives/nukestrat/USA/Advisory/essentials95.PDF>>.
- [59] Vladimir Putin flies Tu-160 bomber plane, tests cruise missiles and advertises ice cream. *PRAVDA.Ru* [online]. Publ. 17. 8. 2005 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://english.pravda.ru/russia/politics/8768-putin-0>>.
- [60] WEEKS, Albert L. *War and Peace: Soviet Russia Speaks*. New York: National Strategy Information Centre, 1983, 450 s. ISBN-10: 9993892793, ISBN-13: 978-9993892793.
- [61] ZARAKHOVICH, Yuri. On The Offensive. *Time South Pacifik*, Australia/New Zealand edition. 2003, Issue 40.
- [62] Voennaja doktrina Rossijskoj Federacii, 5 fevralja 2010 [cit. 2010-03-23]. Dostupný z WWW: <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461>.